

Kalabalıkların Adamı

Ce grand malheur, de ne pouvoir être **seul**.
LA BRUYERE.

Belli bir Alman kitabı hakkında "es lässt sich nicht lesen" -okuyana açmıyor kendini— denirken ne güzel söylenmiştir. Bazı gizemler vardır ki, anlamınıza izin vermezler. Bir gece vakti, yatağında, hayaleti andıran papazın ellerini sıkarak ve papazın yüzüne acıklı acıklı bakarak ölenler vardır -kendisinin açığa vurulmasına izin *vermeyen o* korkunç gizemler yüzünden, kalplerinde umutsuzluk, boğazlarında kasılmalarla. Vicdanları öyle korkunç bir yükün altındadır ki bu yük ancak mezara götürülür. Böylece hiçbir suçun özü açığa vurulmaz.

Yakınlarda, bir sonbahar akşamüstü Londra'daki D— Otel'i'nin kahvesinde, kemerli geniş pencerenin yanında otuyordum. Birkaç ay boyunca hastaydım, ama artık iyileşmişim ve tekrar gücümü toplayınca can sıkıntısının tam tersi **olan** o mutluluk hallerinden birine kapılmışım. Hani zihinsel görüşü örten zar kalkar, - âxhüs η πρην έπηεν- insanın içi şiddetli arzularla dolar ve heyecana kapılan akıl sıradan halinin çok üstüne çıkar; tıpkı Leibnitz'in güçlü ama **içten** mantığı, Gorgias'ın çılginca ve zarif retoriği gibi. Sadece nefes almak bile bir hazdı. Acı kaynağı sayılan birçok şey bile bana büyük zevk veriyordu. Her şeye karşı dingin, ama araştırmacı bir ilgi duyuyordum. Öğle sonrasının büyük kısmını ağzında bir puro ve kucağında bir gazeteyle oturup ilanları incelemekle, İçerideki kalabalığın kargaşasını izlemekle ve buğulu camın arkasındaki sokağı seyretmekle geçirmiştım.

Bu sokak şehrin en işlek caddelerinden biridir; gün boyunca da epey kalabalıktı. Ama karanlık çöktükçe kalabalık iyice arttı; lambalar yandığında, kapının

önünden iki yöne doğru yoğun ve kesintisiz insan nehirleri hızla akıyordu. Akşamın bu saatinde böyle bir yerde bulunmamıştım hiç; bu yüzden insan kafa-larından oluşan o çalkantılı deniz içimi yepyeni ve hoş bir duyguyla doldurdu. Sonunda otelin içindekilerle ilgilenmeyi bırakıp tüm dikkatimi dışarıdaki sahneye yönelttim.

İlk baştaki gözlemlerim oldukça genel ve belirsizdi. İnsan kitlelerine bakıyor, bu insanlar üzerine düşünürken onları bir bütün olarak ele alıyordum. Ancak kısa süre sonra ayrıntılara indim ve o sayısız farklı figürü, giysiyi, edayı, yürüyüşü, çehreyi ve yüz ifadesini büyük bir dikkatle incelemeye başladım.

Geçip gidenlerin çoğunda halinden memnun işadamlarının havası vardı; kalabalığın arasından geçmek dışında bir şey düşünmüyor gibiydiler. Kaşları çatıktı ve gözleri fıldır fıldırdı. Birisi çarptığında sabırsızlık belirtisi sergilemiyor, giysilerini düzelterip aceleyle yollarına devam ediyorlardı. Bazılarıysa huzursuzca hareket ediyordu; ki bunların da sayısı epey fazlaydı. Yüzleri kızarmış, kendi kendilerine konuşup el kol hareketi yapıyorlardı, sanki etraflarındaki yoğun kalabalık yüzünden kendilerini yalnız hissediyormuşçasına. İlerleyişleri durdurulduğunda birden mırıldanmayı kesiyor, ama el kol hareketlerim iki misline çıkarıyor ve dudaklarında dalgın ve abartılı bir gülümsemeyle karşılardakinin bir sonraki hareketini bekliyorlardı. İtildiklerinde kendilerini itene abartılı bir şekilde eğilip selam veriyor, büyük bir şaşkınlığa kapılmış gibi görünüyorlardı. Bu iki büyük sınıfın belirttiklerim dışında çok belirgin özellikleri yoktu. Düzgün kıyafetli olarak tanımlanan türdendiler. Serbest çalışan soylular, tacirler, avukatlar, esnaf ya da borsa simsarlarıydılar; toplumun aristokratları ve sıradan insanları. Pek ilgimi çekmiyorlardı.

Katipler kabilesini seçmek kolaydı. Burada iki belirgin sınıfa rastladım. Yeni iş sahalarında faaliyet gösteren firmalarda çalışan genç katipler vardı -dar ceketli, parlak çizmeli, saçları briyantınli, kibirli dudaklı delikanlılar. Hal ve hareketlerindeki zarıflığı bir kenara bırakırsak, ki buna başka bir sözcük olmadığından *masa başı zerafeti* diyebiliriz, bu kişilerin tavrı bana bir-bir buçuk yıl önce asillerin takındığı tavrın tıpkısı gibi göründü. Yüksek tabakanın reddedici tavırlarına sahiptiler ve bence bu sınıfın en iyi tanımı da bu.

Köklü şirketlerde çalışan üst sınıf katipleri ya da "mazbut ihtiyarları" başkasıyla karıştırmak olanaksızdı. Bunlar oturduklarında içinde rahat edecekleri siyah ya da kahverengi ceket ve pantolonlarından, beyaz kravat ve yeleklerinden, geniş ve ağır görüntüslü ayakkabılarından ve kalın çoraplarıyla tozlukla-

rından tanınabilirdi. Hepsinin başı hafifçe keldi; uzun süre kalem taşımaktan kepçeleşmiş sağ kulakları vardı. Şapkalarını hep iki elleriyle birden çıkardıklarına ya da düzelttiklerine ve kısa, büyük, eski tarz zincirli saatler taşıdıklarına dikkat ettim. Taklit bir saygınlıktı onlarınki -yapmacıklığa böylesine bir onur bahşedilebilirse tabii.

Kıpır kıpır hareket eden pek çok kişi vardı. Bunların bütün büyük şehirlere yayılan usta yankesiciler soyundan olduğunu hemen anladım. Bu kişileri büyük bir dikkatle izledim ve centilmenler tarafından kendilerinden sanılmalarına hayret ettim. Yenlerinin genişliği ve takındıkları aşırı samimi hava onları hemen ele vermeliydi oysa.

Kumarbazları, ki onlardan epey gördüm, tanımak daha da kolaydı. Her **türden** giysi giyiyorlardı. Gözü dönmüş "üç kağıtçı" kabadayılardan kadife yelekli, şık boyun atkılı, yaldızlı zincirli ve altın ya da gümüş tel işlemeli düğmeli kıyafetlerinden tutun da, rahiplerin titizlikle sade kılınmış (ki hiçbir şey bundan daha az şüphe uyandıramazdı) elbiselerine dek. Yine de esmer ve terli ciltleri, donuk gözleri ve solgun dudaklarını kısımları onları ele veriyordu. Onları iki başka özellikten daha hemen tanıyabiliyordum: Konuşurken dikkatle kullandıkları alçak ses tonundan ve başparmaklarının diğer parmaklarıyla yaptığı oldukça sıradışı, doksan derecelik açıdan. Bu dolandırıcıların arasındayken genellikle alışkanlıkları farklı olan, ama yine de benzer türden insanlara rastladım. Bunlara zekaları sayesinde yaşayan insanlar diyebiliriz. Bunlar halkın sırtından iki farklı şekilde geçinir - züppeler ve askerler olarak. Züppelerin belirgin özelliği uzun bukleleri ve gülümsemeleridir; askerlerin ise ilikleri sırmalı ve **çapraz** şeritlerle süslenmiş ceketleri ve çatık kaşlarıdır.

Yüksek tabakayı taklit edenler sınıfında alt düzeylere indikçe üzerinde konuşulacak daha karanlık ve derin temalara rastladım. Yahudi seyyar satıcılar gördüm. Bunların yüzlerindeki, parlak ve atmacayı andıran gözler dışındaki her şey sefilce bir alçakgönüllülüğün ifadesiydi. Gecenin içinde merhamet aramaya sadece umutsuzluktan dolayı çıkmış dilencilere kaş çatan iri yapılı, güçlü kuvvetli, profesyonel sokak dilencileri gördüm. Dermansız ve berbat görüntüslü, ölüme iyice yaklaşmış sakatlar, gürühtakilere korkarak ve usulca yaklaşıyor, herkesin yüzüne yalvarırcasına bakıyordu; sanki rastlantısal bir tesellinin ya da unutulmuş bir umudun peşine düşmüşçesine. Gösterişsiz genç kızlar uzun ve geç saatlere kadar sürmüş bir iş gününden sonra neşesiz evlerine geri dönüyor ve külhanbeylerinin kaçınılmaz bakışlarından öfkeden çok gözü yaş-

lı bir şekilde kaçınmaya çalışıyorlardı. Şehirdeki her türden ve her yaştan kadınlar görülebiliyordu - kadınlığının doruğundakilerin çarpıcı güzelliği insana yüzeyi Paron mermerinden yapılma, içiyse pislikle dolu Lucian heykelini anımsatıyordu -iğrenç ve tamamen mahvolmuş, paçavralar içinde cüzzamlılar vardı — ciltleri kırış kırış, mücevherli ve boyalı kocakanlar genç görünmek için son çabalarını sarf ediyordu - bedenleri olgunlaşmamış çocuklar, mesleğini yıllardır icra eden ustalarla ahlaksızlıkta boy ölçüşebilmek için azgınca bir arzuyla yanıp tutuşuyordu. Sayısız ve tarifsiz sarhoşlar vardı - kimi yırtık pırtık ve yamalı giysiler içinde kabaca sendeliyordu; yüzleri yara bere içinde, gözleri ışıltısızdı -bazılarının giysisi kir pas içindeydi ama kalın dudaklı, kızarmış sağlam suratlarıyla gene de kasıntıyla, kabadayı gibi sallanarak yürüyorlardı - diğgerleri bir zamanlar iyi olan ve şimdi bile titizlikle temizlenmiş kıyafetler giyiyordu; bunlar doğal olmayacak kadar sert ve canlı adımlarla yürüyen, ama yüzleri korkunç derecede solgun, gözleri iğrenç şekilde vahşi ve kırmızı, kalabalığın arasında hızla ilerlerken titreyen parmaklarla uzanabildikleri her nesneye tutunan adamlardı. Bunların yanı sıra börekçiler, hamallar, kömürcüler, temizlikçiler; laternacılar, maymun sergileyenler, sokak şarkıcıları, bunlara para toplayanlar; her türden pejmürde zanaatkar ve yorgunluktan bitkin işçiler vardı. Bütün bunlar öyle gürültülü ve aşırı bir canlılık hali sergiliyordu ki, insanın kulaklarını tırmalıyor, gözlerini acıttıyordu.

Gece köktükçe karşımdaki sahneye karşı duyduğum ilgi arttı. Çünkü sadece kalabalığın niteliği belirgin bir şekilde değişmekle kalmamıştı (derli toplu insanlar giderek ortadan kaybolmuş, yerlerini daha kaba ve şimdi rahatlayıp cürretkarlaşmış insanlar almış, vakit ilerledikçe her türden rezil ininden çıkmaya başlamıştı), gaz lambalarının ilk başta sona eren günle çekişen zayıf ışıkları şimdi sonunda iyice parlamaya başlamıştı ve her şeyi titrek ve gösterişli bir şekilde aydınlatmaktaydı. Her şey karanlık, ama görkemliydi - tıpkı ustaca şekillendirilmiş bir Tertullian abanozu gibi.

Işığın yoğun etkileri beni insanların yüzlerini incelemeye yöneltti; gerçi pencerenin önünden hızla akıp giden bu ışık dünyası her çehreye sadece bir anlığına bakabilme fırsatını veriyordu; ama yine de bana, o zaman içinde bulunduğum tuhaf zihinsel durumda o tek ve kısa bakışta bile uzun senelerin tarihini okuyabiliyormuşum gibi geldi.

Alnımı cama dayamış gürültücü kalabalığı incelerken bir an bir çehre çarpıtı gözüme -altmış beş yetmiş yaşlarındaki bir adamın yıpranmış yüzüydü bu ve

bütün ilgim, bütün dikkatim bu yüzde toplandı - çünkü ifadesinde mutlak bir özgünlük vardı. Daha önce gördüğüm ifadelerden hiçbirisiyle uzaktan yakından ilgisi yoktu. Onu görünce ilk düşüncemin şu olduğunu anımsıyorum: **Retsch** bu adamı görseydi yaptığı resimlerdeki şeytanların görüntüsüne yeğlerdi onu. Barındırdığı ifadeyi o bir an içinde analiz etmeye çabalarırken zihnimde tuhaf ve paradoksal izlenimler uyandı -zengin bir zihinsel güce, ihtiyatlılığa, cimriliğe, açgözlülüğe, sakinliğe, kötülüğe, kana susamışlığa, zafere, neşeye, yoğun dehşete, büyük ve aşırı bir umutsuzluğa ilişkin izlenimler. Tuhaf bir şekilde canlanmış, irkilmiş, büyülenmiştim. "Ne çılgınca bir tarih," dedim kendi kendime, "saklıyor kim bilir şu adam bağrında!" Sonra o adamı daha fazla görmek -onu daha fazla tanımak arzusunu duydum. Hemen paltomu giyip şapkamla bastonumu kaptım ve sokağa fırladım; kalabalıkta insanları ite kaka ilerlemeye başladım onun gittiği yönde; çünkü gözden kaybolmuştu bile. Biraz güçlük yaşadıktan sonra sonunda onu gördüm, biraz yaklaştım ve yakından, ama ihtiyatla, dikkatini çekmeyecek şekilde takip etmeye başladım.

Şimdi onu rahatça inceleyebiliyordum. Kısa boylu, çok zayıf ve son derece dermansız görünüşlüydü. Giysileri kirli ve eskiydi; ama arada sırada bir lambanın altından geçerken kumaşlarının kirli de olsa güzel olduğunu görüyordum. Ya gözlerim beni yanılttı, ya da sarınmış olduğu sıkıca iliklenmiş ve ikinci sınıf kısa pelerinindeki bir aralıktan hem bir elmas, hem de bir hançer çarptı gözüme. Bunlar merakımı iyice artırdı ve yabancıyı gittiği yere dek takip etmeye karar verdim.

Şimdi gece iyice çökmüştü ve şehrin üstünde kalın ve nemli bir sis asılı duruyordu. Kısa süre sonra bir sağanak başladı. Yağmur kalabalık üstünde tuhaf bir etki yarattı; hareketlilik birden daha da arttı ve kalabalığın üstünde bir şemsiyeler dünyası belirdi. Dalgalanmalar, itip kakmalar ve uğultu on misli çoğaldı. Ben şahsen yağmura pek aldırımıyordum. Bedenimde gizlenen eski ateşli hastalık, nemi, oldukça tehlikeli bir şekilde hoş kılıyordu. Ağzıma bir mendil bağlayıp yürümeyi sürdürdüm. Yaşlı adam işlek caddede yarım saat boyunca güçlüklerle ilerledi. Ben onu gözden kaybetmekten korkarak bir adım gerisinden yürüyordum. Bir kez bile dönüp arkasına bakmadığından beni görmedi. Sonunda bir sokağa saptı. Burası yine kalabalık sayılsa da ayrıldığı cadde kadar kalabalık değildi. Bu sokakta tavırlarında bir değişiklik oldu. Daha yavaş ve hedefsizce yürümeye başladı - daha kararsızca. Sokağı karşıdan karşıya, amaçsızca defalarca geçti. Kalabalık hâlâ öyle yoğundu ki, bunu her yaptığında onu ya-

kından takip etmek zorunda kalıyordum. Sokak dar ve uzundu. Burada bir saat kadar yürüdü. Bu arada sokaktakilerin sayısı azalmış, Broadway'de öğle vakti, Park'ın yakınında görünenler kadar olmuştu. Londra'nın kalabalığıyla en işlek Amerikan şehrindeki arasındaki fark böylesine fazladır. Tekrar sapınca son derece aydınlık ve hayat dolu bir meydana vardık. Yabancı'nın eski tavırları geri geldi. Başını öne eğdi, gözleri çatık kaşlarının altında çılgınca her tarafa, üstüne gelenlere bakmaya başladı. Yolunda ısrarla ve azimle ilerliyordu. Ancak meydana kat edip tekrar aynı yere geldiğini görünce şaşırdım. Meydanı defalarca turlaması beni iyice şaşırttı. Bir keresinde aniden dönünce beni az kalsın fark ediyordu.

Bu şekilde bir saat daha geçirdik; kalabalık epey seyrelmişti. Yağmur hızla yağıyordu. Hava serinlemişti. İnsanlar evlerine çekiliyordu. Gezgini sabırsızca bir hareket yaptıktan sonra meydana kıyasla boş olan bir yan sokağa saptı. Bu sokak boyunca yarım kilometre kadar öyle hızlı yürüdü ki, bu kadar yaşlı birinden bunu asla beklemiyordum ve takipte epey zorlandım. Birkaç dakika sonra büyük ve hareketli bir pazara vardık. Yabancı'nın burayı iyi bildiği anlaşılıyordu ve alıcılarla satıcıların arasında zorla, amaçsızca ilerlerken ilk hali tekrar belirginleşti.

Burada bir buçuk saat kadar yürüdük. Takibi sürdürürken beni fark etmesin diye epey ihtiyatlı davranmak zorunda kaldım. Neyse ki ayaklarımda lastik ga-loşlar vardı ve hiç ses çıkarmadan yürüyebiliyordum. Kendisine baktığımı hiç görmedi. Dükkanlara girip çıkıyor, hiçbir şeyin fiyatını sormuyor, tek kelime etmiyor ve etrafındaki nesnelere çılgınca ve boş bakışlarla bakıyordu. Artık davranışları karşısında tamamen hayrete düşmüştüm ve onun hakkındaki merakımı bir dereceye dek tatmin etmeden takipten vazgeçmemekte kararlıyım.

Bir saat yüksek sesle on biri çaldı, insanlar pazarı hızla terk ediyordu. Dükkanının biri bir kepengi indirirken yaşlı adamı itekledi; o anda tepeden turna-ğa titrediğini gördüm ihtiyarın. Kendini yola atıp bir an kaygıyla etrafına bakındıktan sonra inanılmaz bir hızla koşmaya başladı ve pek çok eğri büğrü dar sokaktan geçti. Sonunda ilk baştaki işlek caddeye çıktık - D— Otel'inin soka-ğına. Ancak sokağın görünüşü artık aynı değildi. Gerçi hâlâ gaz lambalarıyla ısıllı ısıldı ama, yağmur şiddetle yağıyordu ve ortalıkta sadece birkaç kişi kalmıştı. Yabancı'nın beti benzi attı. Bir süre önce kalabalık olan caddede huysuzca biraz yürüdükten sonra derin derin iç geçirip nehir yönünde saptı ve pek çok sokağa girip çıktıktan sonra en sonunda büyük tiyatrolardan birinin önüne

vardı. Oyun bitmişti ve izleyiciler kapılardan dışarı akın ediyordu. Yaşlı adamın sanki boğulurcasına soluk alıp kendisini kalabalığın içine fırlattığını gördüm. Yüzündeki o yoğun ızdırap hafıflamış gibiydi. Başı yine göğsünün üstüne düştü. Onu ilk gördüğüm zamanki gibi görünüyordu. Şimdi izleyicilerin çoğunun gittiği yönde ilerlediğini gördüm. Bu değişken davranışlarına bir açıklama getiremiyordum.

O yürüdükçe kalabalık dağılıyordu. Huzursuzluğu ve bocalaması geri geldi tekrar. Bir süre on-on iki kişilik şamatacı bir grubu yakından takip etti. Ama bu gruptakiler teker teker ayrılıyordu. Sonunda, karanlık, dar ve ıssız bir sokağa geldiklerinde geride sadece üç kişi kalmıştı. Yabancı durdu, bir an düşüncelere dalmış göründü ve sonra tüm endişe belirtilerini sergileyerek hızla bizi şehrin kenar semtlerine götüren bir yolu izlemeye başladı. Geçtiğimiz yerler daha öncekilerden çok farklıydı. Burası Londra'nın en iğrenç, en pis kokulu bölgesiydi ve her şey en kötü yoksulluğun ve en ciddi suçların imalarını taşıyordu. Yer yer rastlanan sokak lambalarının loş ışığında eski, yüksek, kurt yeniği ahşap apartmanlar birbirinin üstüne öyle eğilmiş görünüyordu ki sanki aralarında geçit yok gibiydi. Kaldırım taşları yerlerinden çıkmış sağda solda yatıyor, bıraktıkları boşluklardan gür otlar fişkırıyordu. Tıkanmış kanallardan iğrenç kokular yükseliyordu. Tüm ortama bir terk edilmişlik havası hakimdi. Yine de ilerledikçe insan sesleri duymaya başladık ve sonunda Londra'daki kalabalıkların en sefillerinin oluşturduğu büyük grupların ileri geri gittiğini görmeye başladık. Yaşlı adam yine neşelendi, tıpkı sönmek üzere olan bir lambanın canlanması gibi. Bir kez daha esnek adımlarla ilerlemeye başladı. Bir köşeyi dönünce birden karşımızda bir ışık parladı; ayyaşların varoşlardaki en büyük tapınaklarından birinin önündeydik - cin adlı içkinin, bu korkunç iblisin saraylarından birinin önünde duruyorduk.

Artık şafak sökmek üzereydi, ama o gösterişli kapıdan hâlâ epey sarhoş girip çıkıyordu. Yaşlı adam bir neşe çılgılığıyla ite kaka içeri girdi, hemen ilk baştaki tavrını takındı ve kalabalığın arasında görüntüste amaçsızca ileri geri dolanmaya başladı. Ancak kısa süre sonra kapılara yapılan hücum mekanın kapanmakta olduğunu haber verdi. Öylesine ısrarla takip etmiş olduğum o tuhaf yaratığın yüzünde o zaman gördüğüm ifade umutsuzluktan bile daha yoğundu. Yine de duraksamadan, çılgınca bir enerjiyle görkemli Londra'nın merkezine geri döndü. O uzun ve çevik adımlarla kaçarken ben onu hayretlerin en büyüğüyle takip ediyordum. Şimdi had safhada bir merakla sürdürdüğüm incelemeyi bı-

rakmamakta artık kararlıyım. Biz ilerlerken güneş yükseldi. Bu kalabalık şehrin en popüler kesimine, D— Otel'inin sokağına vardığımızda buradaki insanların telaşı ve faaliyetleri dün akşamkinden az değildi. Ve burada, hızla artan karmaşanın içinde, yabancıyı uzun süre takip etmekte ısrar ettim. Ama her zamanki gibi ileri geri yürümeyi sürdürdü ve gün boyunca o sokağın karmaşasını terk etmedi. İkinci akşamın gölgeleri çökerken kendimi ölesiye bitkin hissettim ve gezginin tam karşısında durup yüzüne dik dik baktım. Beni fark etmedi ve vakarla yürümeyi sürdürdü. Ben ise takibi keserek düşüncelere daldım. "Bu yaşlı adam," dedim sonunda, "büyük suçları dahice işleyecek bir tip. Tek başına olmayı reddediyor. O *kalabalıkların adamı*. Onu takip etmem boşuna; çünkü ne bu adama ne de yaptıklarına ilişkin daha fazla bir şey öğrenebileceğim. Dünyanın en kötü kalbi 'Hortulus Animae'den' daha kötü bir kitaptır ve belki de 'es lässt sich nicht lesen' Tanrı'nın büyük lütuflarından biridir.